

О. Л. Фасткандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, психології та окремих методик
Луцького педагогічного коледжу

ПАРТИСИПАТИВНИЙ СУПРОВІД ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ САМОЕФЕКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню моделі партисипативного супроводу формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів. Гуманізація освітнього простору вищої школи зумовлює перегляд методологічних підходів, які сприятимуть реалізації філософії людиноцентризму в освіті, партисипативності управлінських процесів і комунікацій. Обґрунтовано, що партисипативний підхід сприяє діалогізації освітнього процесу, впливає на паритетність педагогічної взаємодії, спільне прийняття і виконання рішень, надання можливості кожному студенту бути активними на всіх етапах професіоналізації.

За результатами дослідження автор виокремив такі характеристики партисипативного супроводу формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкової школи: діалогічна взаємодія викладача та студента за паритетною моделлю; спільне прийняття студентом і викладачем рішень задля розв'язання професійних задач (дидактичних, організаційних, виховних, методичних, комунікативних, управлінських тощо); забезпечення кожному студенту можливості діяльно включатися у процес формування педагогічної самоефективності на всіх етапах підготовки, прийняття, реалізації, контролю й оцінки рішень; співтворчість педагога і студента, пошук синергії, розкриття творчого потенціалу кожного суб'єкта.

У контексті реалізації партисипативного супроводу визначено та апробовано організаційно-педагогічні умови, які забезпечують позитивну динаміку формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів: гуманістична проблематизація навчально-практичного змісту системою професійних завдань і проблемних ситуацій; стимулювання професійного самовдосконалення майбутніх педагогів засобами науково-дослідницької роботи; створення рефлексивно-емпатійного середовища в освітньому процесі педагогічного ЗВО.

З'ясовано, що ефективність реалізації партисипативного супроводу полягає у взаємодії, наблизеній за сутністю до переговорів, дієвого педагогічного партнерства з метою знаходження спільності поглядів на ту чи іншу професійну проблему, прийняття узгодженого рішення при обговоренні можливості ймовірних рішень її розв'язання, забезпечення пізнавальної активності студентів.

Ключові слова: педагогічна самоефективність, партисипативне управління, партисипативний супровід, теоретична модель, професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів.

Постановка проблеми. В умовах євроінтеграції змінюється характер соціального замовлення на вищу педагогічну освіту, критерії й культура якості освітнього процесу, його структура і цінності. Концепція Нової української школи актуалізує перегляд методологічних і методичних орієнтирів професійної підготовки вчителя початкових класів, ціннісними детермінантами якої мають стати партнерство, лідерство, інноваційність, вмотивованість, мобільність [1]. Сьогодні конкурентоздатність майбутніх педагогів залежить не тільки від якості оволодіння ними сучасними професійними знаннями, ступеня їх педагогічної та інформаційної культури, вмінь мислити й діяти в категоріальній системі педагогічної науки, а й значною мірою від рівня гармонійного розвитку особистісних характеристик – ініціативності, цілеспрямованості, самодостатності та самоефективності [2, с. 3; 3, с. 26]. Гуманізація освітнього простору вищої школи зумовлює перегляд методологічних підходів, які сприятимуть ре-

лізації філософії людиноцентризму в освіті, партисипативності управлінських процесів і комунікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Партисипативність як науковий підхід до організації освітнього процесу зародився в зарубіжних теоріях менеджменту. Термін «партисипативне управління» (participative management) означає «управління, засноване на участі всіх працівників організації у прийнятті управлінських рішень» [4, с. 31]. Семантично партисипативність співвідноситься з такими поняттями, як участь, співучасть, включеність.

Розкриваючи власне психологічні аспекти сучасних підходів до управління персоналом в освіті, І. Воскова зазначає, що становлення партисипативного стилю управління є об'єктивним процесом з огляду на суттєві конкурентні переваги, якими він характеризується [5, с. 233]. Передусім йдеться про синергетичну сутність і людиноцентризм партисипативного управління, які спрямовується на:

- розвиток творчої активності працівників;
- створення простору для індивідуальних досягнень талановитих людей;
- доцільне інтегрування індивідуальних зусиль в єдину колективну дію;
- зростання зрілості працівників;
- посилення дієвості рішень, які реалізуються;
- покращення комунікації, підвищення ефективності нововведень [5, с. 233].

Аналіз наукового дискурсу з окресленої проблеми засвідчив, що за останнє десятиліття у дослідженнях учених, як вітчизняних, так і зарубіжних, партисипативний підхід дедалі частіше слугує методологічним і методично-технологічним підґрунтям вивчення педагогічних явищ і процесів у значно конкретніших контекстах, серед яких автор виокремлює такі: розвиток громадянської позиції майбутнього вчителя (О. Нікітіна) [7], діалогізація педагогічної взаємодії (Є. Казаєва) [6], психолого-педагогічна підготовка педагогів професійного навчання (Н. Титова) [8], управління іншомовною освітою студентів університету [4].

У контексті діалогізації освітнього процесу потенціал партисипативності є вагомим і впливає на паритетність педагогічної взаємодії, спільне прийняття і виконання рішень, надання можливості кожному студенту (учню) бути активними на всіх етапах підготовки, прийняття, реалізації, контролю й оцінки рішення тощо [6, с. 23].

Постановка завдання. В межах дослідження провідною метою визначено проектування та теоретичне обґрунтування моделі партисипативного супроводу формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Дослідники сходяться на думці, що ефективність партисипативного підходу в управлінні освітніми системами обумовлюється необхідністю врахування трьох факторів: характеристики керівника; характеристики підлеглих; характеристики завдань, поставлених перед організацією [5, с. 233].

І. Воскова зазначає, що оскільки переважній більшості педагогів і керівників закладів освіти притаманні якості з наведеного переліку, а завдання, поставлені перед закладами освіти, відповідають зазначеним характеристикам, саме партисипативний стиль управління є найбільш перспективним в умовах демократизації та гуманізації освітньої сфери [5, с. 234].

Д. Швець розглядає становлення партисипативних структур як одну із умов підвищення ефективності управління сферою вищої освіти. Партисипація, або участь, сприяє розвитку взаємодії та співпраці між суспільством і державою, адже саме на цьому ґрунтується побудова громадянського суспільства. Можна припустити, що з часом за наявності відповідних умов партисипація стане

невід'ємною частиною ефективного управління різними системами і процесами [9, с. 252].

З огляду на вищезазначене, автор доходить висновку, що проблема реалізації партисипативного супроводу зумовлюється не тільки здатністю викладача бути фасилітатором, а й загальним рівнем організаційної культури освітнього закладу. Відтак великого значення набувають процеси інтеграції та координації зусиль суб'єктів освітнього процесу щодо розвитку педагогічної самоефективності майбутніх педагогів. Саме за умов педагогічного супроводу уможливується перехід зовнішніх соціальних і педагогічних впливів у внутрішні регулятори поведінки, які впливають на рівень сформованості педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів.

Науково-методичний супровід як педагогічну категорію прийнято розглядати як сукупність різноманітних підходів, технологій, форм, методів, процедур, заходів, технік, які забезпечують організацію педагогічного процесу [10, с. 88]. Зазначені положення було враховано при проектуванні моделі партисипативного педагогічного супроводу формування педагогічної самоефективності майбутнього учителя початкових класів як цілісної системи, алгоритмом реалізації якої є підхід студентоцентрований, що дозволить сформулювати професійно-педагогічні знання, вміння, компетентності майбутнього вчителя в єдності з його педагогічною самоефективністю, яку автор тлумачить як системоутворювальну особистісно-професійну характеристику, яка виявляється у готовності та здатності педагога мобілізувати сукупність особистісних якостей, кваліфікаційних знань, умінь і методичної майстерності з метою досягнення оптимальних результатів у педагогічній діяльності [11, с. 73].

На цій підставі автор розглядає модель партисипативного педагогічного супроводу як структурний комплекс взаємопов'язаних елементів педагогічного процесу, де інтегруються її основні складники: мета, принципи, організаційно-педагогічні умови, зміст підготовки та її організаційні форми, педагогічна самоефективність учителя початкових класів як результат реалізації запропонованих умов (рис. 1). Основними принципами формування педагогічної самоефективності у майбутніх вчителів початкової школи є такі: особистісно-професійна спрямованість процесу формування педагогічної самоефективності; програмованість процесу передачі та засвоєння досвіду педагогічної діяльності; інноваційно-випереджувальне навчання; забезпечення суб'єктної позиції майбутнього вчителя.

Принцип особистісно-професійної спрямованості відображає стратегічні цілі професійно-педагогічної підготовки. Це не лише засвоєння окремих професійно-педагогічних знань і формування конкретних умінь, а й становлення духовно розвиненої особистості вчителя з певним рівнем педагогічної

самоефективності та професійної спрямованості. Принцип програмованості процесу передачі та засвоєння досвіду педагогічної діяльності передбачає організацію навчально-професійної діяльності студентів, яка заснована на поетапному засвоєнні способів розв'язання поступово ускладнених і розширених педагогічних завдань. Принцип інноваційно-випереджувального навчання передбачає, що навчання студентів повинно випереджати досягнутий ними рівень професійного розвитку, стимулювати його. Принцип забезпечення суб'єктивної позиції майбутнього вчителя передбачає розробку та втілення технології формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів на основі розв'язання системи професійних завдань.

Головними чинниками, які визначають можливість позитивного розвивального впливу на суб'єктів навчально-професійної діяльності, забезпечуючи формування педагогічної само ефективності, є особистий досвід здійснення педагогічної діяльності; професійне навчання через непрямий педагогічний досвід; професійно-вербальні стимули; емоційна модальність професійно-педагогічних ситуацій [3, с. 46].

У руслі системного підходу обґрунтовано, що компоненти педагогічної самоефективності (емоційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний і рефлексивний) мають специфічне значення для цього феномена, системно взаємопов'язані між собою і тільки у своїй взаємозумовленості і взаємодії можуть забезпечувати її цілісність [2, с. 8]. Зокрема, емотивно-ціннісний компонент складається із системи ціннісних орієнтацій (професійних та особистісних), мотиваційних настанов та емоційних реакцій особистості, які покликані забезпечувати стійкість її педагогічної самоефективності. Когнітивно-діяльнісний компонент утворено системою професійно-педагогічних знань, умінь і навичок професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, що виявляється у практичній реалізації педагогічної самоефективності його професійно-педагогічної діяльності. Рефлексивний компонент педагогічної самоефективності утворений рефлексивною компетентністю педагога, емпатійною спрямованістю його особистості та потребою у професійному самовдосконаленні.

Як і будь-яке системне явище педагогічна самоефективність володіє власною динамікою, піддається кількісно-якісним змінам у контексті загального процесу особистісно-професійного розвитку студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності. У контексті зазначеного визначено організаційно-педагогічні умови, які забезпечують позитивну динаміку формування педагогічної самоефективності: 1) гуманістична проблематизація навчально-практичного змісту системою професійних завдань і проблемних ситуацій; 2) стимулю-

вання професійного самовдосконалення майбутніх педагогів засобами науково-дослідницької роботи; 3) створення рефлексивно-емпатійного середовища в освітньому процесі педагогічного ЗВО. Обґрунтування окреслених організаційно-педагогічних умов детерміновано особливостями гуманізації сучасної вищої педагогічної школи, сутністю і змістом професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів.

Виокремлені етапи (адаптаційно-професійний, професійно-моделюючий, творчий) модельованого процесу за змістом відповідали логіці професійно-педагогічної підготовки. Вони забезпечили поступове вдосконалення готовності майбутніх учителів до ефективного та компетентного здійснення професійної діяльності. *Адаптаційно-професійний* етап сприяв адаптації студентів до умов закладу вищої освіти; формуванню позитивно-діяльнісного ставлення педагогів до майбутньої професійної діяльності; розвитку інтересу та усвідомленню студентами необхідності формування педагогічної самоефективності як важливого складника професіоналізму вчителя початкової ланки освіти. Теоретико-змістовою базою професійно-адаптаційного етапу було вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, теорії та історії педагогіки, дидактики, загальної, вікової і педагогічної психології, а також упровадження в освітній процес тренінгових технологій (педагогічної сенситивності та професійно асертивної поведінки).

Метою *професійно-моделюючого* етапу експериментальної програми формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів передбачалося закріплення та розвиток емотивно-ціннісного компонента досліджуваного феномена, а також подальше теоретичне та практичне оволодіння складниками цього процесу. Теоретична підготовка здійснювалася шляхом актуалізації опорних загально педагогічних і засвоєння методичних знань під час вивчення фахових методик, спецкурсу, занять науково-педагогічного товариства, виконання завдань навчально-педагогічної практики.

Оновлення змісту підготовки майбутніх фахівців відбувалося шляхом розробки і впровадження в навчальний процес спецкурсу «Педагогічна самоефективність: партисипативний підхід», впровадження різних форм, методів і прийомів навчання (евристичні методи, створення ситуацій успіху; використання проблемних і пізнавальних завдань; впровадження інтерактивних технологій навчання, цифрових освітніх технологій, робота в мікрогрупах; інтерактивні презентації; дослідницькі проекти, ментальні карти тощо).

Творчий етап полягав у закріпленні та застосуванні в практичній діяльності позитивної мотивації професійно-педагогічної діяльності, розвитку здатності гнучко підходити до розв'язання практичних

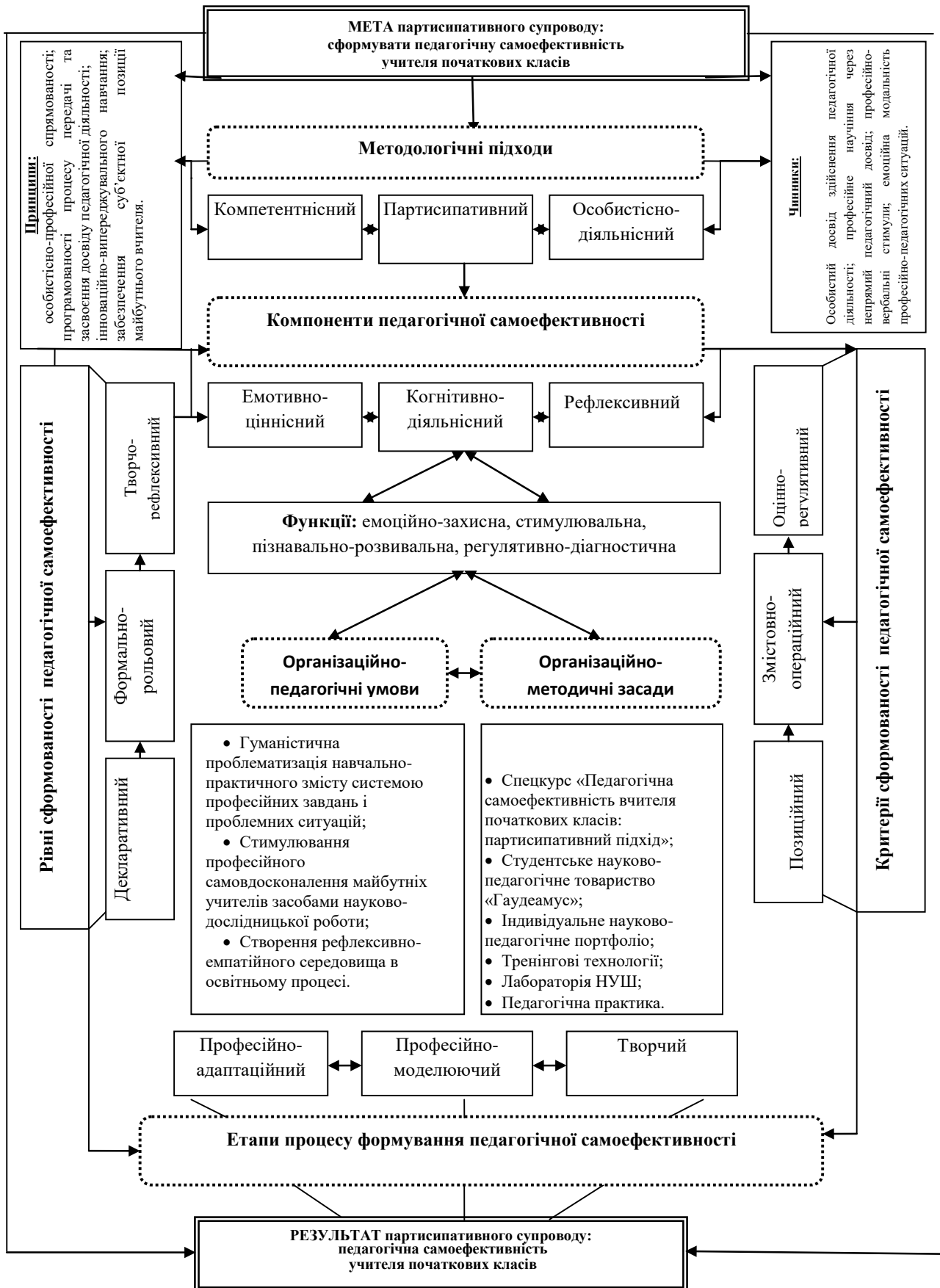

Рис. 1. Модель партисипативного супроводу формування педагогічної самоєфективності майбутніх учителів початкових класів

завдань, ефективно мобілізувати сукупність особистісних якостей, кваліфікаційних знань і вмінь, методичної майстерності з метою досягнення оптимальних результатів в освітньому процесі початкової школи. Реалізація визначених цілей і завдань відбувалася під час виробничої педагогічної практики та шляхом залучення студентів до роботи з індивідуальним науково-педагогічним портфоліо, серії освітніх тренінгів інноваційно-технологічної спрямованості у Лабораторії НУШ Луцького педагогічного коледжу. Методи партисипативного супроводу формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкової школи на цьому етапі розглядалися як способи залучення студентів до спільної кооперативної діяльності, яка ґрунтується на паритетності і спрямовується на підвищення ефективності формування досліджуваної якості.

Критеріями сформованості педагогічної самоефективності в майбутніх учителів початкових класів було визначено позиційний, змістовно-операційний та оцінно-регулятивний. Результативність процесу педагогічного супроводу формування педагогічної самоефективності майбутніх фахівців початкової ланки освіти виявляється у рівневій характеристиці досліджуваного інтегративного утворення (творчо-рефлексивний, формально-рольовий і декларативний рівні розвитку педагогічної самоефективності).

Висновки і пропозиції. Спроектвану модель партисипативного супроводу формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів можна охарактеризувати як таку, що визначає ціль і зміст професійно-педагогічної діяльності вчителя початкових класів; має прогностичну спрямованість, досить гнучко і динамічно враховує різноманітні зміни умов, які впливають на процес становлення і розвитку особистості майбутнього вчителя початкових класів. Основними критеріями ефективності функціонування моделі є позитивна динаміка рівнів педагогічної самоефективності вчителя початкових класів.

За результатами дослідження автором виокремлено такі характеристики партисипативного супроводу формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкової школи:

- діалогічна взаємодія викладача та студента за паритетною моделлю;
- спільне прийняття студентом і викладачем рішень задля розв'язання професійних задач (дидактичних, організаційних, виховних, методичних, психологічних, комунікативних, управлінських тощо);
- забезпечення кожному студенту можливості діяльнісно включитися у процес формування педагогічної самоефективності на всіх етапах підготовки, прийняття, реалізації, контролю й оцінки рішень;
- співтворчість педагога і студента, пошук синергії, розкриття творчого потенціалу кожного суб'єкта.

Ефективність реалізації партисипативного супроводу, як свідчить освітня практика, полягає у взаємодії, наближеній за сутністю до переговорів, дієвого педагогічного партнерства з метою знаходження спільності поглядів на ту чи іншу професійну проблему, прийняття єдиного узгодженого рішення при обговоренні множинності ймовірних рішень її розв'язання і забезпечення пізнавальної активності здобувачів вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень автор вбачає у вивченні дидактичного потенціалу цифрових наративів у формуванні педагогічної самоефективності майбутнього вчителя початкових класів, формування готовності студентів педагогічних спеціальностей до педагогічного партнерства в умовах Нової української школи.

Список використаної літератури:

1. Концепція Нової української школи. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Фаст О.Л. Формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів початкових класів у професійній підготовці. *Автореферат дис. канд. пед. наук*. Київ, 2012.
3. Bandura A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review Psychology*, 52, p. 1–26.
4. Чередниченко І.П., Тельних Н.В. *Психологія управління*. Ростов-на-Дону : Фенікс, 2007. 608 с.
5. Воскова І.В. Сучасні підходи до управління персоналом в освіті. *Таврійський вісник освіти*. 2014. №4 (48). С. 229–234.
6. Казаєва О.А. Використання в освітньому процесі ЗВО партисипативних методів розвитку професійної позиції майбутніх педагогів. *Професійна освіта*, 2014, № 4, С. 22–26.
7. Нікітіна О.Ю. Партисипативний підхід як методичний регулятив у педагогічній концепції розвитку майбутнього вчителя. *Вісник ЧГПУ*. 2010. № 1.
8. Титова Н.М. (2018). Використання партисипативного підходу у психолого-педагогічній підготовці педагогів професійного навчання. *World Science*. 7(35), Vol.1. doi: DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/12072018/6044.
9. Швець Д.Є. Партисипаторна модель управління в системі вищої освіти. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2015. № 63. С. 249–256.
10. Лебідь Л.І., Белаш С.В. Науково-методичний супровід впровадження у навчально-виховний процес авторських програм. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013, № 1(8). С. 88–90.
11. Фаст О.Л. Методологічні орієнтири формування педагогічної самоефективності майбутніх учителів у контексті викликів освітньої реформи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018, № 10(84). С. 215–225.

Fast O. Participatory support for the future primary school teachers' pedagogical self-efficacy formation

The article is devoted to the theoretical substantiation of the participatory support model of future primary school teachers' pedagogical self-efficacy formation. It is noted that the humanization of the educational space of the higher school causes a revision of methodological approaches that contribute to the implementation of the philosophy of human-centrism in education, the participative nature of administrative processes and communications. It is substantiated that the participatory approach promotes the dialogue in the educational process between its participants, influences the parity of pedagogical interaction, joint decision-making and implementation of decisions, enabling every student to be active at all stages of professionalization.

According to the results of the study, we distinguish the following characteristics of participatory support for the formation of future primary school teachers' pedagogical self-efficacy: dialogic interaction between a teacher and a student on a parity model; joint decision making by a student and a teacher to solve professional problems (didactic, organizational, educational, methodical, communicative etc.); providing each student with the opportunity to actively participate in the process of forming pedagogical self-efficacy at all stages of preparation, adoption, implementation, control and evaluation of decisions.

In the context of the implementation of participatory support, organizational and pedagogical conditions that provide positive dynamics for the future primary school teachers' pedagogical self-efficacy formation have been identified and tested, in particular: humanistic problematization of educational and practical content by the system of professional tasks and problem situations; stimulation of professional self-improvement of future teachers by means of research work; creation of a reflexive-empathic environment in the educational process of pedagogical higher education institution.

It has been found out that the effectiveness of implementation of participatory support is in the interaction, an effective pedagogical partnership with the purpose of finding common ground on one or another professional problem, making a concerted decision when discussing the multiplicity of probable solutions to its solution.

Key words: *pedagogical self-efficacy, participatory management, participatory support, theoretical model, professional training of future primary school teachers.*